

Ο ΧΡΥΣΟΣ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ — ΣΚΑΠΤΗΣ ΥΛΗΣ
ΚΑΙ ΘΑΣΟΥ ΚΑΙ Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Τὸ Παγγαῖον ἢ Πάγγαιον ὄρος, κατέχει μιὰ ξεχωριστὴ θέση στὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας καὶ πρὸ πάντων στὸν τέταρτο πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα. Ὁ Φίλιππος ὁ Β΄, ὁ Μακεδῶν, ὁ μεγαλοφυῆς καὶ γενναῖος βασιλεὺς καὶ πολιτικός, πού ὁμοίό του δὲν ἐγέννησε ἡ Εὐρώπη, στὴν ἐποχὴ του, ὅπως λέγει ὁ ἱστορικός του Θεόπομπος, ἀπὸ τῆ Χίο, ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας του σὲ ἡλικία μόλις 23 χρονῶν, ἔστρεψε τὴ προσοχὴ του πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ἐπετέθη καὶ κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολη, πού τοῦ ἔκλεινε τὸν δρόμο του πρὸς τὴ Θράκη.

Καὶ μὲ τὴν κατάχτηση τῆς Ἀμφίπολης προχώρησε καὶ ἔγινε κύριος καὶ τοῦ Παγγαίου καὶ τῶν Κρηνίδων, πού τις μετονόμασε, δίδοντάς τῆς τὸνομά του «Φιλίππους», καὶ ἔτσι ἔγινε κύριος τῶν Χρυσωρυχείων, τῶν πεδιάδων καὶ τοῦ Παγγαίου.

Στὴ συνέχεια διώχνει τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ καὶ μετακινεῖ τὰ σύνορα τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους ἀπὸ τὸν Στρυμόνα στὸ Νέστο. Αὐτὴ ἡ περιοχὴ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ποταμούς, τὸν Στρυμόνα καὶ τὸν Νέστο, εἶναι ἡ Μακεδονικὴ Θράκη, ἢ Θρακομακεδονία.

Τὸ Παγγαῖο ἔδινε στὸ Φίλιππο ἄφθονα τὰ μέσα γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ στρατοῦ του καὶ γιὰ τὴν ἐξαγορὰ συνειδήσεων, γιατί, ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ δόγμα στὸ ὁποῖον ἐπίστευε καὶ ἐφάρμοζε πάντοτε ἦταν τό:

«Ἀργυρέαις λόγχεσι μάχου καὶ πάντα δαμάσεις ἢ πάντα νικήσεις».

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν χρυσὸ τοῦ Παγγαίου ἔχουμε ἄφθονες καὶ πολυτιμες πληροφορίες ἀπὸ τις πηγές. Ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Ἡρόδοτος, Στράβων, Θουκιδίδης, Θεόφραστος, Πλίνιος, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, Ἀριστοτέλης, Στέφανος Βυζάντιος καὶ ἄλλοι, μιᾶνε γιὰ τὰ πλούσια μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, τὰ ὁποῖα ἐκμεταλλεῖον ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἀπ' οἴσου ἀπεκόμιζαν μεγάλες προσόδους (1).

(1) Περὶ τοῦ χρυσοῦ τῆς Μακεδονίας βλέπε καὶ Θ. Α. Ἀρβανιτοπούλου, εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν περιοδικὸν ΠΟΛΕΜΩΝ. Τόμος Ε. σελ. 83 καὶ ἐπ. οἴσου καὶ σχεδιάγραμμα στοᾶς ἀρχαίου μεταλλείου ὄρυκτοῦ χρυσοῦ ἐν Παγγαίῳ καὶ συλλογὴ μαρτυριῶν ἀρχαίων συγγραφέων γενομένη ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

Τὰ χρυσωρυχεῖα τοῦ Παγγαίου ἦσαν γνωστὰ καὶ ἀπὸ πρωτύ-
τερα, ἀπὸ τῆ πιὸ μακρινῆ ἀρχαιότητα, καὶ μάλιστα κατὰ τὴ μαρτυρία
τοῦ Πλίνιου, στὸ Παγγαῖο, ἦταν ποὺ σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση, γιὰ
πρώτη φορὰ ἀνεκάλυψε καὶ ἔχυσε τὸ χρυσάφι ὁ Κάδμος, ὁ Φοῖνικας
«Cadmus Phoenix ad Pangaeum Montem Auri Metalla et Flaturam
Invenit». «Κάδμος ὁ Φοῖνιξ λιθοτομίαν ἐξεῦρεν καὶ μέταλλα χρυσοῦ τὰ
περὶ τὸ Παγγαῖον ἐπενόησεν ὄρος» (1) καὶ ὁ Στράβων (2) στὰ γεωγρα-
φικὰ ἀναφέρει. «Ὅτι πλεῖστα μέταλλα ἔστι χρυσοῦ ἐν ταῖς Κρηνίσιν,
ὅπου νῦν οἱ Φίλιπποι πόλις ἴδρυται, πλησίον τοῦ Παγγαίου».

Περισσότερο λεπτομερῆς εἶναι ἡ σχετικὴ μὲ τὸν Χρυσὸ τοῦ Παγ-
γαίου, περιγραφή τοῦ Ἡρόδοτου ποὺ εἶχε ἐπισκεφθῆ τὸ Παγγαῖο καὶ
τὴ περιοχὴ.

«Ἀφοῦ διέσχισε ὁ Ξέρξης αὐτὴ τὴν περιοχὴ, πέρασε κατόπιν ἀπὸ
τὰ ὄχυρά τῶν Πιέρων, ποὺ τὸ ἓνα λέγεται Φάγρης καὶ τὸ ἄλλο Πέργα-
μος. Ἀκολούθησε τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγοῦσε σ' αὐτὰ τὰ ὄχυρά καὶ κα-
τόπι, ἀφήνοντας δεξιὰ του τὸ βουνὸ Παγγαῖο, μεγάλο, ψηλὸ, ὅπου
ὄρυχεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ποὺ τὸ ἐκμεταλλεύονταν οἱ Πίερες, οἱ
Ὀδομάντοι καὶ πιὸ πολὺ οἱ Σάτρες».

Τὰ μεταλλεῖα τῆς Σκαπτῆς Ὑλης τὰ εἶδα αὐτοπροσώπως, λέγει ὁ
Ἡρόδοτος, τὰ καλύτερα ἦταν αὐτὰ ποὺ εἶχαν ἀνακαλύψει οἱ Φοῖνικες,
ὅταν ἦρθαν μαζί μὲ τὸν Θάσο, νὰ ἐγκατασταθοῦν, στὸ νησί καὶ ποὺ
πῆρε καὶ τὸ ὄνομά του ἀπ' αὐτὸν τὸν Φοῖνικα (3).

Καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀναφέρει. (4) «Τὰ δὲ κατὰ πόλιν Χρύ-
σεια μέταλλα παντελῶς ὄντα λιτὰ καὶ ἄδοξα ταῖς κατασκευαῖς ἐπὶ το-
σοῦτον ἠὔξησεν ὥστε δύνασθαι φέρειν αὐτῶ πρόσοδον πλεῖον ἢ ταλάν-
των χιλίων». Στὴ συνέχεια ὁ Φίλιππος πῆγε στὴν πόλιν Κρηνίδες, καὶ
ἐπαύξησε τὸν πληθυσμὸ τῆς ἐνῶ τὰ χρυσωρυχεῖα τῆς περιοχῆς, ποὺ
τότε ἦταν πενιχρά καὶ ἀσήμαντα, τόσο πολὺ τὰ ἀνέπτυξε, ὥστε νὰ
ἀποφέρουν πάνω ἀπὸ χίλια τάλαντα πρόσοδο τὸ χρόνο. Καὶ συνεχίζει
ὁ Ἡρόδοτος.

«Προχωρώντας δυτικά, πέρασε τὶς περιοχὲς τῶν Παιόνων, Δοβή-
ρων καὶ Παιόπλων, ποὺ κατοικοῦν πρὸς βορρᾶ τοῦ Παγγαίου καὶ ἔφτασε
στὸν ποταμὸ Στρυμόνα καὶ στὴν πολιτεία Ἡϊόνα. Ἡ γύρω ἀπὸ τὸ
Παγγαῖο αὐτὴ περιοχὴ ὀνομάζεται Φυλλίς, (ἡ σημερινὴ περιφέρεια Νέας

(1) Plin. Hist. Nat. VII - 56 - (57 Πειρ. 197.

(2) Στράβων XIV - 5 - 28, 280 καὶ Z. 331 frg, 3. «Ὅτι πλεῖστα μέταλλα
ἔστι χρυσοῦ ἐν ταῖς Κρηνίσιν, ὅπου νῦν οἱ Φίλιπποι πόλις ἴδρυται, πλησίον
Παγγαίου ὄρους».

(3) Ἡρόδοτος Z. 46 - 57.

(4) Διόδωρος Σικελιώτης VII. 3 - 6.

Ζίχνας, ἢ Φυλλίδος) καὶ ἐκτείνεται πρὸς μὲν τὴ Δύση ὡς τὸν ποταμὸ Ἄγγιτη, παραπόταμο τοῦ Στρυμόνα, πρὸς δὲ τὸ νότο ὡς τὸν ἴδιο τὸν Στρυμόνα, ὅπου οἱ μάγοι ἔσφαξαν ἄσπρα ἄλογα γιὰ νὰ ἀποσπάσουν καλὰ μαντέματα» (1).

Τέλος καὶ ὁ Εὐριπίδης στὸ ἔργο του «Ρῆσος» ἀναφέρει: «ἀφοῦ πήγαμε στὸ πλούσιο σὲ χρυσάφι Πάγγαιον ὄρος», καὶ σ' ἄλλο στίχο ἢ Μοῦσα πάλι λέγει: «Δὲν θάρθει πιά σὲ μένα καὶ τὴν μητέρα του δὲν θὰ ἰδῆ, ἀλλὰ κλεισμένος στ' ἄντρα τῆς γῆς τῆς Πολυάργυρης θὰ ζήση θεοποιημένος, καὶ τοῦ Βάκχου Προφήτης, στὸ βραχόβουνο τὸ Πάγγαιο». Ἐδῶ ὁ Εὐριπίδης σημειώνει τὴν ὑπαρξὴ πιὸ πολὺ ἀργύρου. Καὶ ἀπὸ τὸν Στράβωνα (2) ἔχουμε αὐτὴ τὴ μαρτυρία: «φασὶ δὲ καὶ τοὺς τὴν Παιονίαν γῆν ἀρνοῦντας εὐρίσκουν χρυσοῦ τινα μόρια». Καὶ πιὸ κάτω: ὅτι ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Ἰστιαῖος ὁ Μιλήσιος εἶχαν ἔλθει στὸ Παγγαῖο γιὰ νὰ κάνουν τὴν τύχη τους. Καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄφθονο χρυσάφι κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θεόφραστου καὶ τοῦ Στράβωνα ἔκοβαν ἄφθονα καὶ ὠραῖα νομίσματα, ὀνομαστὰ σ' ὅλον τὸ κόσμον.

Ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος καὶ καθηγητὴς Πῶλ Περδριζέ, ποὺ εἶχεν ἀσχοληθῆ ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, εἰδικῶς καὶ ἐπισταμένα μὲ τὶς ἀρχαιότητες, τῆς περιοχῆς τοῦ Παγγαίου καὶ ἔγραφε τὴν πραγματεία γιὰ τὶς λατρεῖες καὶ τοὺς μύθους τοῦ Παγγαίου, καθὼς ἐπίσης γιὰ τὴ Σκαπητὴ ὕλη ὅπως καὶ γιὰ τὴ Μακεδονικὴ νομισματικὴ, σὲ μιὰ ἀνακοίνωσή του στὸ Διεθνὲς Συνέδριο τῆς νομισματικῆς τοῦ 1900 λέγει:

«Καμμιά περιοχὴ τοῦ ἀρχαίου κόσμου δὲν ἔχει πιὸ ἐνδιαφέρουσα νομισματικὴ ἀπὸ αὐτὴ τῆς Μακεδονικῆς Θράκης καὶ ἀπορεῖ γιὰ τὴν οἱ ἀρχαιολόγοι ποὺ εἶχαν ἐπισκεφθῆ τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὸ Παγγαῖο δὲν σημείωσαν νομισματικὲς ἀνακαλύψεις».

Καὶ ἀπὸ τὶς ἴδιες πηγὲς ξέρουμε ὅτι αὐτὸς ὁ πλοῦτος σὲ χρυσὸ καὶ ἀργυρὸ δὲν περιορίζονταν μόνον στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου ἀλλὰ ἔφτανε καὶ στὴν Παιονία τὴν ἄνω, στὸν Ἄνω Στρυμόνα, στὴ Κερκίνη, ὅπου σκάβοντας καὶ σὲ μικρὸ βάθος ἀκόμα εὐρίσκαν ψήγματα χρυσοῦ ὅπως καὶ ὅταν ἔπεφταν συνεχεῖς βροχὲς εὐρίσκαν καὶ τότε στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, χρυσόν, ἄπυρον δηλαδὴ ἄψητον (3). Τὸ ἴδιο καὶ τὰ ὄρυχεῖα τῆς

(1) Ἡρόδοτος Η. 113.

(2) Στράβων· Ζ. 331, Frg. 3. «Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πάγγαιον ὄρος χρυσεῖα καὶ ἀργυρεῖα ἔχει μέταλλα καὶ ἢ πέραν καὶ ἢ ἐντὸς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Παιονίας· φασὶ δὲ καὶ τοὺς τὴν Παιονίαν γῆν ἀρνοῦντας εὐρίσκουν χρυσοῦ τινα μόρια».

(3) Ἀριστοτέλους. Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 832 b 45. «Περὶ Παιονίαν λέγουσιν, ὅταν συνεχεῖς ὄμβροι γένηνται, εὐρίσκεσθαι περιτικόμενης τῆς γῆς, χρυσὸν τὸν καλούμενον ἄπυρον. Λέγουσι δ' ἐν Παιονίᾳ οὕτω χρυσίζειν τὴν γῆν ὥστε πολλοὺς εὐρηκεῖν καὶ ὑπὲρ μῶν χρυσοῦ ὀλκήν».

Σκαπτῆς ὕλης ποῦ ἦταν μιὰ μικρὴ πόλη ἀντίκρου στὴ Θάσο. Ἀπ' αὐτὰ τὰ μετάλλεια εἶχαν οἱ Θασῖτες πρόσοδο ποῦ ἄρχιζε ἀπὸ ὀγδόντα τάλαντα τὸ χρόνο καὶ ἔφτανε σὲ καλὲς χρονιὲς πρόσοδο ἀπὸ 200 τάλαντα καὶ μαζὶ μὲ κείνη ποῦ εἶχαν ἀπὸ τὰ Ἰορυχεῖα τοῦ νησιοῦ, ἔφτανε τὰ 300 τάλαντα τὸ χρόνο.

Ὁ Θουκυδίδης σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο κάνει διάφορους ὑπαινιγμούς καὶ ὅπως ἦταν γνωστὸ καὶ ὁ ἴδιος εἶχε ἐκμετάλλευση χρυσορυχείου, ποῦ τὸ πῆρε ἀπὸ τὴ γυναῖκα του ἢ ἀπὸ τὰ πεθερικά του καὶ λέγει:

«Στὸ μεταξύ ὁ Βρασιδᾶς, τόσο γιατί φοβήθηκε ὅτι θὰ φθάσει ἡ βοήθεια ἀπὸ τὴ Θάσο, ἴσως ἐπειδὴ εἶχε μάθει ὅτι ὁ Θουκυδίδης εἶχε τὴν ἐκμετάλλευση τῶν χρυσορυχείων τῆς περιοχῆς αὐτῆς τῆς Θράκης, καὶ γιὰ τὸν λόγο τοῦτον, εἶχε ἐπιρροή στοὺς προκρίτους τῆς περιοχῆς, βιαζόταν νὰ κυριέψει, ἂν μπορούσε τὴν Ἀμφίπολη» (1). Καὶ μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, ποῦ ἀναφέραμε τὸν Θουκυδίδη, ἄς σημειωθῆ ὅτι ἐκεῖ στὴ Σκαπτῆ Ὑλῆ συνέγραψε ὁ Θουκυδίδης τὴν ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ μάλιστα τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι ἐκεῖ καὶ πέθανε.

«Θουκυδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμο τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ἐν Θράκῃ περὶ τὴν Σκαπτῆν Ὑλῆν ἀλλὰ κακεῖθεν μετῆλθε καὶ διατρίβων ἐν Σκαπτῆ Ὑλῆ ὑπὸ πλατάνω ἔγραφεν καὶ ἀπελθὼν ὡς φασὶν ἐν τῇ Θράκῃ τὸ κάλλος ἐκεῖ τῆς συγγραφῆς συνέθηκεν» «ὕστερα δὲ μετὰ τὴν ἐξορία ἐν Σκαπτῆ Ὑλῆ τῆς Θράκης χωρῖον, δεικνύμενος, συνέταξε μετὰ κάλλους ἅ ἐξ ἀρχῆς, μόνον ἐσημειοῦτο διὰ τὴν μνήμην καὶ τελευτῆσαι μὲν ἐν Σκαπτῆ Ὑλῆ τοῦτο δ' ἔστι τῆς Θράκης χωρῖον, λέγεται φονευθεὶς ἐκεῖ, ἀπέθανεν δὲ μετὰ τὸν πόλεμον τὸν Πελοποννησιακόν, ἐν τῇ Θράκῃ συγγράφων τὰ πράγματα τοῦ εἰκοστοῦ καὶ πρώτου ἐνιαυτοῦ» (2).

Εἰδικώτερα: στὶς Κρηνίδες, δηλαδὴ στοὺς Φιλίππους, λέγουν ὅτι τὰ χρυσορυχεῖα τὰ ἐκμεταλλεύονταν πρὸ πάντων ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἦταν τόσο πλούσια, καὶ ἂν πιστέψουμε τὴν παράδοση, τὸ χρυσάφι φύονταν ἐκεῖ αὐτόματα ἀπὸ ἐλάχιστα συντρίμια. Αὐτὰ τὰ μετάλλεια, ποῦ λέγονταν «ἄσυλα» ὑφίσταντο ἀπάνω σ' ἓνα λόφο πολὺ κοντὰ στὴ πόλη καὶ κάτω ἀπὸ τὴ προστασία τοῦ Διόνυσου.

«Περὶ Φιλίππους τῆς Μακεδονίας εἶναι λέγουσι μέταλλα ἐξ ὧν ἐκβαλλόμενα ἀποσύρματα αὐξάνεσθαι, φασὶ καὶ φύειν χρυσίον, καὶ τοῦτ' εἶναι φανερόν» (3).

(1) Θουκυδίδης· Δ. 105.—Μαρκελλίνος. Θουκυδίδου βίος, 19. «Ἡγάγετο δὲ (=Θουκυδίδης) γυναῖκα ἀπὸ Σκαπτῆς Ὑλῆς τῆς Θράκης πλουσίαν σφόδρα καὶ μέταλλα κεκτημένην ἐν Θράκῃ..»

(2) Μαρκελλίνος· βίος Θουκυδίδου, 3, 24, 47, καὶ Πλουτάρχου. «Κίμων» 4.

(3) Ἀριστοτέλους: Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 832, 42.

Αὐτὰ εἶναι τὰ διάφορα κοιτάσματα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου γιὰ τὰ ὁποῖα μᾶς μίλησαν οἱ συγγραφεῖς καὶ πού θὰ πρέπει νὰ τὰ συνδυάσουμε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Δάτου.

Οἱ βέργες χρυσοῦ ἀπὸ τὴ Σκαπτή Ὑλη ὑπάρχουν σὲ μιὰ ἀπογραφή τοῦ Θεσαυροῦ τῆς Ἀθηνᾶς, «Φθοῖδες χρυσίο Σκαπτεσουλικοῦ» καὶ ἡ ἐκμετάλλευση τῆς Σκαπτῆς Ὑλης ἀπ' ὅπου ἔπερναν χρυσὸ καὶ ἀργυρὸ ἀναφέρεται καὶ σ' ἄλλο σημεῖο (Θεόφρ.).

Τὰ κείμενα πού ἐπικαλεσθήκαμε, ὁ ἐξαιρετικὸς πλοῦτος τῆς νομισματικῆς πού ἀποδίδεται σ' αὐτὴ τὴ περιοχὴ, καὶ μάλιστα ἡ μαρτυρία τῶν τελευταίων συγγραφέων γιὰ τὴν ἀρκετὰ σημαντικὴ καὶ συνεχῆ παραγωγή ἀργύρου στὸ Παγγαῖο, μᾶς ὑποχρεώνει νὰ πιστέψουμε ὅτι ἡ παραγωγή χρυσοῦ ἐκεῖ ἦταν πολὺ μικρότερη ἀπ' ὅ,τι λέγουν. Οἱ ἐπίμονες καὶ ἐπισταμένες μελέτες τῶν HEUZET καὶ PÉDRIZET ἐπέτρεψαν ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχαν ἐργασίες ἀπὸ εἰδικοὺς τεχνικοὺς, κατὰ κάποιον μέτρο, νὰ ἐντοπίσουν τὰ κοιτάσματα καὶ ἀπόδειξαν ὅτι πολλὲς φορές αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς ἦσαν ὑπερβολικοὶ στὸ ποσό, ὅπως καὶ στὴ διάρκεια τῆς ἐκμετάλλευσης.

Τὸ χρυσάφι ἀπὸ τίς προσχώσεις, πού συλλέχθηκε μέσα ἀπὸ τὰ βραχώδη ἢ ἀμώδη στρώματα, μποροῦσε χωρὶς ἀμφιβολία νὰ ἀποδώσει ὑπέρογκα ποσά, ὅπως μᾶς εἶπαν, ὅμως δὲν βάσταξαν οἱ πρόσοδοι πολλὰ χρόνια, καὶ τὰ ἀποθέματα θάπρεπε νὰ εἶχαν ἐξαντληθῆ τόσο γρήγορα, ὅσο πιὸ ἐντατικὴ ἦταν ἡ ἐκμετάλλευση».

Ὁ S. Casson ἀναφέρει στὸ ἔργο του (Μακεδονία—Θράκη—Ἰλλυρία σελ. 76) ὅτι στὰ 1920 μιὰ ἐπίσημη ἀνάλυση τῶν μεταλλευμάτων τοῦ Παγγαίου πού εἶχε διατάξει ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ἔδωσε τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι 20 γραμμάρια χρυσοῦ περιεῖχε ὁ τόννος τοῦ μεταλλεύματος, δηλαδή ποσότητα ἀσήμαντη, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογεῖ τὴν ἐκμετάλλευση.

Εἶναι πιθανὸ ἀκόμα ὅτι στὴν ἀρχαιότητα μονάχα ἐκεῖνος ὁ χρυσὸς πού βρισκόνταν στὴν ἐπιφάνεια, αὐτὸς συλλέγονταν.

Στὸ Παγγαῖο ἦταν καὶ ἡ Σκαπτή Ὑλη πού θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ σὰν ἓνα χρυσωρυχεῖο τοῦ Παγγαίου πού φημίζονταν γιὰ τὸν χρυσὸ του.

Ἐκεῖ ἀναπτύσσονται τὰ δάση ὅπως φανερώνει καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλ. ὕλη. Πολλοὶ ταξιδιωτὲς ἀκόμα καὶ σύγχρονοι χωρικοὶ βεβαιώνουν ὅτι ὑπάρχουν στὶς ἀνατολικὲς πλαγιὲς τοῦ Παγγαίου στὶς πιὸ δασώδεις, ἴχνη πού δείχνουν ὅτι γινόταν ἐκμετάλλευση καὶ ἴσως τὰ πλυντήρια γιὰ τὰ ὁποῖα μιλάει ὁ Θεόφραστος βρισκόνταν ἐκεῖ κοντά.

Ὁ P. Belon λέγει: Πηγαίνοντας στοὺς Φιλίππους, ἀφοῦ περάσαμε πρῶτα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς Καστανιάς, ἀκούσαμε ὅτι μόνον ἀσήμι καὶ μολύβι ἔβγαινε ἐκεῖ καὶ καμμιά φορὰ καὶ χρυσάφι.

Ἐκεῖ κυρίως στὴν κοιλάδα τοῦ Παλαιοχωρίου πρὸς τὴ ζώνη ποῦ εἶναι τὰ ἔλατα βρίσκεται τὸ μοναδικὸ ἶχνος μεταλλευμάτων ποῦ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐκμετάλλεση καὶ ποῦ ξέρουں σήμερα οἱ χωρικοί, οἱ περίοικοι τοῦ βουνοῦ. Ἀναφέροῡν μάλιστα καὶ ὅτι πρὶν ἀπὸ χρόνια ἐπὶ τουκκοκρατίας εἶχαν πάει ἐκεῖ Ἀρμένιοι ἐφοδιασμένοι μὲ σουλτανικὸ φερμάνι γιὰ νὰ ἐρευνήσοῡν τὸ ἔδαφος μὰ ποῦ τὸ ἐγκατέλειψαν πολὺ σύντομα γιὰτὶ δὲν τὸ βρῆκαν ἀρκετὰ πλούσιο. Ὁ Βέρκοβιτς στὴν ἐργασία του ποῦ δημοσιεύθηκε στὴν Πετροῦπολη στὰ Ρωσικά (1889 σελ. 96). Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Perdrizet μὲ τὸν τίτλο «Τοπογραφικὸ Ἐθνικὸ διάγραμμα τῆς Μακεδονίας» λέγει: τὰ βουνὰ τῆς περιφερείας Ζίχνας, τοῦ ἄλλοτε Καζᾶ τῆς Ζίχνας, ἦταν γνωστὰ στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὰ χρυσωρυχεῖα τους. Οἱ στοῆς αὐτῶν τῶν μεταλλείων ὑπάρχοῡν καὶ σήμερα ἄθικτες.

Ἡ εἴσοδος του βρίσκεται στὴ πλευρὰ τοῦ Παγγαίου, ποῦ βλέπει πρὸς τοὺς Φιλίππους μεταξὺ τοῦ Πραβίου (τῆς σημερινῆς Ἐλευθεροπόλεως) καὶ τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Κοσσυφοίνισσας.

Ὁ Perdrizet πιστεῦει ὅτι οἱ στοῆς ποῦ μπορεῖ νὰ ὑπάρχοῡν σ' αὐτὴ τὴ μεριά τοῦ Παγγαίου, θὰ ἔγιναν γιὰ τὴν ἐκμετάλλεση τοῦ ἀργύρου, πιδὸ πολὺ, παρὰ τοῦ χρυσοῦ.

Ἐπάρχει ἀμφισβήτηση ἀπὸ μερικοὺς συγγραφεῖς ὡς πρὸς τὴ τοποθεσία τῆς Σκαπτῆς Ὑλης καὶ γιὰ τὸ χρυσωρυχεῖο της, ποῦ μιλήσαμε πρωτύτερα. Ἔτσι ὁ Θουκυδίδης ἐξόριστος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα εἶχε ἐγκατασταθῆ στὴν Σκαπτὴ Ὑλη, τὴν ἐδιάλεξε σὰν διαμονή του, σὰν ἐξόριστος, γιὰτὶ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια καὶ τὴν ἐπιρροή τῆς Ἑλλάδος. Γιὰτὶ ἀλλοιώτικα, ἂν δηλαδὴ ἡ Σκαπτὴ Ὑλη ἦταν σ' ἄμεση ἐπαφή μὲ τὴ θάλασσα θὰ κινδύνευε ἡ ἀσφάλειά του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ γιὰ ἓνα λόγο ἀκόμα, γιὰτὶ εἶχε καὶ τὰ συμφέροντά του μὲ τὴν ἐκμετάλλεση τοῦ μεταλλείου.

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ε' π. χ. αἰῶνα, οἱ Θασίτες μποροῦσαν ν' ἀπολαβαίνοῡν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλεση τῆς Σκαπτῆς Ὑλης μὴ πρόσοδο ἀπὸ ὀγδόντα τάλαντα. Αὐτὴ τὴ σοδειὰ τὴν εἶχαν λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Δαρείου στὶς ὑποθέσεις τους (491.—). Στὰ 465 οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ νὰ πάροῡν στὴ κατοχὴ τους αὐτὸ τὸ χρυσωρυχεῖο ἐπεχείρησαν μὴ σκληρὴ πολιορκία ποῦ κράτησε πολὺν καιρὸ καὶ μὴ ἐπικίνδυνη ἐκστρατεία.

Καὶ στὰ 424, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἀμφίπολης ἀπὸ τὸν σπαρτιάτη στρατηγὸ Βρασίδα, ἐξορίσθηκε ὁ Θουκυδίδης γιὰ εἴκοσι χρόνια. «Μετὰ τὴ στρατηγεῖα μου στὴν Ἀμφίπολη, ἐξορίστηκα εἴκοσι χρόνια

ἀπ' τὴν πατρίδα μου· «καὶ ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἑμαυτοῦ ἔτη εἴκοσι μετὰ τὴν εἰς Ἀμφίπολιν στρατηγίαν» (1).

Εἶναι ἀκόμα γνωστὸ ὅτι τὸ 410 π. χ. σημειώθηκαν (ἀπάνω στὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν) ράβδοι ἀπὸ σκαπτησυλικὸ χρυσάφι. Ἐκεῖ κοντὰ ἦσαν διασκορπισμένα διάφορα μεταλλεῖα πίσω ἀπὸ τὴν ἀκρόπολη τῶν Φιλίππων καὶ τὸ ὅτι οἱ Κρηνίδες μετονομάσθησαν σὲ Φιλίππους, δηλαδὴ στὸν πληθυντικὸ, ἀποδίδεται στὶς πολλὰς μεταλλευτικὲς ἐγκαταστάσεις ποὺ παρατηρήθηκαν στὸ δυτικὸ μέρος, στὶς πλαγιὰς τῆς μικρῆς κοιλάδας πίσω ἀπὸ τὸν λόφο τῆς Ἀσυλας. Ὡς τότε τὰ χρυσωρυχεῖα τῶν Κρηνίδων ἦσαν πρωτόγονα καὶ σχεδὸν ἄγνωστα καὶ μόλις ἀνακαλύφθηκαν. Ὁ Καλλίστρατος στὰ 360 π. χ. ἐγκατέστησε ἐκεῖ ἀποίκους ἀπὸ τὴ Θάσο, κοντὰ στοὺς κατοίκους ποὺ ὁ Φίλιππος τοὺς εἶχε συγκεντρώσει μόνο σ' ἓνα χῶρο.

Καὶ μπόρεσε ν' αὐξήσῃ τὴν πρόσοδο σημαντικὰ καὶ νὰ τὴν κάνει τὸ κυριώτερο ὄργανο τῆς δυνάμει του (2). Ὅμως δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι οἱ πρόσοδοι αὐτὲς δὲν βάσταξαν πολὺ καιρὸ στὰ μυθώδη ὕψη ποὺ γράφει ὁ Διόδωρος καὶ δὲν βλέπουμε αὐτὴ τὴν ἐκμετάλλευση νὰ συνεχίζεται καὶ στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ καὶ νὰ παίζει σημαντικὸ ρόλο στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς ἀποικίας τῶν Ρωμαίων.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ κατακτήσουν τὸ Παγγαῖο καὶ νὰ δημιουργήσουν ἀποικία στὴ κάτω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα.

Ἐκεῖ θέλησε ὁ πατέρας τοῦ Κίμωνος ὁ Μιλτιάδης νὰ ὀδηγήσῃ ἀκόμα καὶ Ἀθηναῖους, λίγο καιρὸ μετὰ τὸν Μαραθῶνα ἂν ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Κυκλάδων δὲν εἶχεν ἀποτύχει μπροστὰ στὴ Πάρο.

Τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Ἡρόδοτου (Ζ. 132) ἀναφέρει. «Μετὰ τὴν περσικὴ ἦττα στὸν Μαραθῶνα, ὁ Μιλτιάδης, ποὺ ἦταν καὶ πρωτύτερα ἀγαπητὸς στοὺς Ἀθηναῖους, ἔγινε περισσότερο δημοφιλὴς. Ζήτησε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναῖους ἑβδομήκοντα καράβια, στρατὸ καὶ χρήματα χωρὶς νὰ δηλώσῃ ἐναντίον ποιᾶς χώρας θὰ ἐκστρατεύσῃ τοὺς ὑποσχέθηκε ὅμως πὼς θὰ τοὺς κάνει πλούσιους ἂν τὸν ἀκολουθήσουν, γιὰ τὴν θὰ τοὺς ὀδηγοῦσε σὲ μιὰ περιοχὴ ὅπου θὰ εὑρισκαν εὐκόλα ἀφθονο χρυσάφι. Αὐτὰ εἶπε ζητώντας τὸν στόλο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ τὸν παρέδωσαν μὲ ἐνθουσιασμό».

Ἄς σημειωθῇ καὶ τὸ ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἦταν ἄμεσος ἀπόγονος τοῦ Μιλτιάδου καὶ τῆς Ἠγεσιπύλης, ἀπὸ τὸν πατέρα του Ὁλορο, καὶ ἔτσι συγγένευεν καὶ μὲ τὸν Κίμωνα. Ὁ Ὁλορος ἦταν ὁ πεθερὸς τοῦ Μιλτιάδου ὁ ὁποῖος βασίλευσε πιὸ πολὺ στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου

(1) Θουκυδίδης V, 26, 5.

(2) Διόδωρος Σικελιώτης 8-6-7.

παρὰ τὴν Χερσόνησο ὅπου θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Μιλτιάδης κατέφυγε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ ΣΤ' αἰῶνα, ἦταν βασιλιάς τῶν Σαππαίων ποὺ κατοικοῦσαν ἀντίκρυ στὴ Θάσο [περίπου κοντὰ στὴ Κομοτηνὴ].

Ὅσο κι' ἂν σημειώθηκαν διαφωνίες ἀνάμεσα στοὺς ἱστορικοὺς γιὰ τοὺς λόγους τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κίμωνος σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ καὶ ὑποστήριξαν μερικοὶ ὅπως ὁ E. M. Walker (ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος Καίμπριτζ τόμος Ε' σελ. 50) ὅτι ἔγινε μονάχα γιὰ λόγους πατριωτικῶν καὶ στρατηγικῶν, ἐνῶ ἄλλοι ἀντίθετα ὅπως ὁ P. Roussel ὑποστηρίζουν ὅτι ἔγινε γιὰ τὰ συμφέροντα ποὺ εἶχαν οἱ μεγάλες οἰκογένειες τῆς Ἀθήνας στὴ Θρακικὴ ἀκτὴ. Πάντως οἱ Θράκες ἔμειναν μετὰ τὴν ἀποπομπὴ τῶν Θασίων, οἱ ἀδιαφιλονίκητοι κύριοι τοῦ Παγγαίου.

ΤΟ ΜΕΤΑΛΛΕΙΟ ΤΗΣ ΣΚΑΠΤΗΣ ΥΛΗΣ

Ἡ ΣΚΑΠΤΗ ΥΛΗ

Στὶς ἀρχές τοῦ Ε' αἰῶνα οἱ Θασίτες ἀξιοποίησαν τὴν Πιερίαν τους. Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἡρόδοτου ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα εἶναι κατηγορηματικὴ. Ἡ Θάσος κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδόνιου στὴ Θράκη, γύρω στὰ 493, εἶχε ἐτήσια πρόσοδο ἀπὸ 200 τάλαντα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 80 προέρχονταν ἀπὸ τὰ χρυσοφόρα στρώματα τῆς Σκαπτῆς Ὑλῆς κατὰ τι λιγώτερα ἀπὸ τὰ κοιτάσματα τοῦ νησιοῦ, καμιά φορὰ μάλιστα ἢ ἐτήσια πρόσοδος ἔφτανε τὰ 300 τάλαντα καὶ σ' αὐτὴ τὴν πρόσοδο ὑπολόγιζαν οἱ Θασίτες γιὰ νὰ ναυπηγήσουν ἕνα στόλο ἰκανὸ νὰ τοὺς προστατέψει κατὰ τῶν Περσῶν. Αὐτοὶ ὅμως οἱ ἀριθμοὶ ποὺ μᾶς δίνει ὁ Ἡρόδοτος ἰσχύουν μονάχα γιὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ε' αἰῶνα. Ὑποθέτουν ἀκόμα ὅτι αὐτοὺς τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς διάβασε ὁ Ἡρόδοτος στὶς στῆλες τῆς Θάσου ἢ καὶ τοὺς ἄκουσε ἀπὸ ἀφηγήσεις τῶν κατοίκων χωρὶς καὶ νὰ τοὺς ἐλέγξει, ὅταν εἶχε ἐπισκεφθῆ τὸ νησί, γιὰ αὐτὸ τοὺς νομίζουν ὑπερβολικῶς γιατί σὲ σύγκριση φτάνουν στὰ μισὰ ἀπ' ὅσα πλήρωνε ἢ πλούσια Ἴωνία στὸν Δαρεῖο καὶ στὸ διπλάσιο ἀπ' ὅσα ἔδιναν στὸ ταμεῖο τῶν Ἀθηναίων τὰ πλούσια Μεταλλεῖα τῆς Μαρώνειας τοῦ Λαυρίου.

Πάντως δὲν ἀμφισβητεῖ κανεὶς ὅτι στὶς ἀρχές τοῦ Ε' αἰῶνα «ἡ Θάσος εὐημεροῦσε καὶ μιὰ ἀπόδειξη τούτου εἶναι καὶ τὸ ὅτι ὁ μεγαλύτερος ζωγράφος τοῦ Ε' αἰῶνα ὁ Πολύγνωτος ἦταν Θασίτης ὅπως καὶ ὁ πατέρας του ὁ Ἀγλαόφων ἦταν ἐπίσης ζωγράφος, γιατί ἡ καλλιτεχνικὴ ἀνθησιὴ παρουσιάζεται ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει οἰκονομικὴ ἀκμὴ. Ὅπως καὶ οἱ σύγχρονοι καὶ συμπατριῶτες τους γλύπτες, ἀνώνυμοι, ἄφισαν μεγά-

λον ἀριθμὸ ἀπὸ ἀξιόλογα ἀνάγλυφα. Καὶ αὐτὴ ἡ εὐημερία τῆς Θάσου προκαλοῦσε τὸν φθόνο καὶ τὸ πόθο. Ἐνας ἐπικίνδυνος τυχοδιώκτης, ὁ Ἴστιαιὸς ἀπὸ τῆ Μίλητο, ἀνὴρ Ἕλληνας δεινὸς τε καὶ σοφός, προσπάθησε νὰ βάλει χέρι στὴ περιοχὴ τοῦ κάτω Στρυμόνα καὶ στὸ Παγγαῖο. Σὰν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ στρατοῦ στὴν ἐκστρατεία τῆς Σκυθίας, ὁ Δαρεῖος τοῦ ἔδωσε τὴν πόλη τῶν Ἡδωνῶν Μύρκινο, στὴ λίμνη τοῦ Στρυμόνα τῆ Κερκινίτιδα ἢ Ταχινοῦ τὴν ὀχύρωσε καὶ ἐγκατέστησε Μιλησίους ἀποίκους ποὺ τοῦ ἦσαν ἀφοσιωμένοι.

Τὰ σχέδιά του ὅμως πήγαιναν πρὸ πέρα καὶ τὰ μυρίστηκε ὁ Μεγάλαβος ποὺ ἦταν τότε ἀπησχολημένος γιὰ τὴν ὑποταγὴ στὸ βασιλεῖα ὅλης τῆς Θρακικῆς ἀκτῆς ἀπὸ τὸν Βόσπορο ὡς τὴ Μακεδονία. Ἦξερε τὴν πόλη ποὺ ἐπῆρε ὁ Ἴστιαιὸς σὰν τιμάρσιο.

Ἐξήγησε στὸ Δαρεῖο πόσο ἐπικίνδυνο ἦταν νὰ ἐγκαταστήσει στὴ περιοχὴ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Παγγαίου ἓνα τόσο ἔξυπνο καὶ φιλόδοξο τυχοδιώκτη γύρω ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου¹. Ὁ Δαρεῖος ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ τὸν ἀνακάλεσε στὰ Σοῦσα. Ἐκεῖ στὴ Μύρκινο ἄφισε ὁ Ἴστιαιὸς τὸν γαμβρὸ τοῦ Ἀρισταγόρα καὶ τοὺς συντρόφους του, τοὺς ὁποίους ὅμως ἔσφαξαν οἱ Θράκες ἐκεῖ στὶς Ἐννεὰ Ὀδοὺς, ὅπου ἡ σημερινὴ Ἀμφίπολη, ποὺ ἦταν τότε ἀποικία τῶν Ἀθηναίων.

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 5ου αἰῶνα, εἶπαμε πρωτύτερα, ὅτι εἶχαν γίνεи μεγάλες ἀνακαλύψεις χρυσοῦ καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὡς τότε πιθανώτατα τὸ Παγγαῖο ἔδινε μόνο ἀσήμι.

Φαίνεται ἀκόμα ὅτι πολὺ νωρίτερα ἀπ' ὅ,τι λένε, οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἐπιχειρήσει νὰ καταλάβουν τὸ Παγγαῖο καὶ τοῦτο γιὰτὶ γύρω ἀπὸ τὰ 490 εἶχε γίνεи πολὺς θόρυβος ἀπὸ τὶς τεράστιες ἀνακαλύψεις χρυσοῦ στὴ Σκαπτὴ Ὑλη. Ἐπειτὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι σ' ἓνα τόσο μικρὸ κόσμος σὰν τὸν κόσμος τοῦ Αἰγαίου τὸν τόσο περίεργο καὶ φλύαρο, καὶ τόσο καλὰ πληροφορημένο ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους, πολὺς κόσμος θᾶπρεπε νὰ ξέρει ὅτι οἱ Θασῖτες καὶ οἱ Θράκες ἀπὸ κάμποσα χρόνια ἀπολάμβαναν μεγάλα ὀφέλη ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου.

Ὅλοι λένε ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θέλησαν νὰ καταλάβουν τὸ Παγγαῖο πρὶν ἀπὸ τὰ 475, πρὶν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Κίμωνος κατὰ τῆς Ἡϊόνας, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα.

¹(1) Ἡρόδοτος V. 23.